

منسوجات سنتی هند

تألیف:

دکتر فریده طالب پور

دانشگاه الزهراء (س)

۱۳۹۱

سرشناسه	: طالب پور، فریده، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: منسوجات سنتی هند/تالیف فریده طالب پور
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه الزهرا (س)، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۰ص: مصور (رنگی).
شابک	: 978-600-5002-50-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: واژه نامه.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: نساجی هنری - هند
موضوع	: نساجی - هند
موضوع	: پارچه - هند
شناسه افزوده	: دانشگاه الزهراء
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ ۲۱۲/۸۸۷۶NK
رده بندی دیویی	: ۷۴۶/۰۹۵۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۸۲۵۰۳

نام کتاب: منسوجات سنتی هند

نویسنده: دکتر فریده طالب پور

ناشر: دانشگاه الزهرا (س)

مدیران اجرایی: دکتر فاطمه عباسی - معصومه السادات محسنی

صفحه آرا: حبیب عزیزی

لیتوگرافی: صاحب

چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه الزهرا (س)

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۱

قیمت: ۶۷۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۲-۵۰-۸

کلیه حقوق برای دانشگاه الزهرا (س) محفوظ است.

مراکز پخش:

ونک - دانشگاه الزهرا (س) - تلفن ۸۸۰۴۸۹۳۳

بلوار کشاورز - نبش ۱۶ آذر - انتشارات دانشگاه الزهرا (س)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	مقدمه.....
	فصل اول: نگاهی به هند
۱۳	۱-۱ تاریخ هند.....
۱۸	۲-۱ جغرافیای هند.....
۱۹	۳-۱ نژاد، زبان و ادیان هند.....
	فصل دوم: پارچه بافی در هند
۲۳	۱-۲ تاریخ پارچه بافی در هند.....
۲۹	۲-۲ طرح و نقش منسوجات هندی.....
۳۱	۳-۲ تأثیر اروپاییان بر نساجی هند.....
۳۲	۴-۲ تأثیر ایرانیان بر نساجی هند.....
	فصل سوم: مواد اولیه، رنگرها و دستگاه‌های بافندگی
۳۷	۱-۳ مواد اولیه برای تهیه منسوجات.....
۳۷	۱-۱-۳ پنبه Cotton.....
۳۸	۲-۱-۳ ابریشم Silk.....
۴۰	۳-۱-۳ پشم Wool.....
۴۱	۲-۳ مواد رنگرا Dyes.....
۴۵	۳-۳ دستگاه‌های بافندگی.....
۴۶	۱-۳-۳ Body Tension Loom دستگاه بافندگی کمربندی.....
۴۷	۲-۳-۳ Horizontal/Ground Loom ... دستگاه بافندگی افقی یا زمینی.....
۴۷	۳-۳-۳ The Treadle Loom دستگاه بافندگی وردی.....

- ۴۷ Draw Loom دستگاه بافندگی دستوری ۴-۳-۳
- ۴۸ Jacquard دستگاه بافندگی ژاکارد ۵-۳-۳
- ۴۹ طرح بافت پارچه ۴-۳

فصل چهارم: معرفی انواع منسوجات هندی

- ۵۱ ۱-۴ تقسیم بندی انواع منسوجات
- ۵۱ ۲-۴ پارچه‌ی پنبه‌ای Cotton Fabric
- ۵۲ ۳-۴ پارچه‌ی زربفت Brocade Fabric
- ۵۶ ۳-۴ ۱- مقایسه‌ی تحلیلی زربفت‌های هندی با زربفت‌های صفوی
- ۶۲ ۴-۴ پارچه‌ی مخمل Velvet
- ۶۵ ۵-۴ پارچه‌ی دیبا Deba
- ۶۶ ۶-۴ پارچه‌ی ابریشم کم‌حاجب Kamkhwab
- ۶۷ ۴-۶ ۱- پارچه‌ی هیمر و /امرو Amru/Himru
- ۶۷ ۴-۶ ۲- پارچه‌ی تاشی Tashi
- ۶۷ ۴-۷ پارچه‌ی زیتونیا Zytunia
- ۶۸ ۴-۸ پارچه‌ی خز Khuzz-Khazz
- ۶۸ ۴-۹ پارچه‌ی نسج Nasij
- ۶۹ ۴-۱۰ پارچه‌ی غلتیدن Ghaltidan
- ۶۹ ۴-۱۱ پارچه‌ی دریایی Daryayi
- ۶۹ ۴-۱۲ پارچه‌ی جامدانی Jamdani
- ۷۰ ۴-۱۳ پارچه‌ی بلوچار Baluchar
- ۷۰ ۴-۱۴ پارچه‌ی تانچوی Tancoi

فصل پنجم: روش‌های رنگرزی و چاپ منسوجات

- ۷۱ ۵-۱ روش‌های تزئین پارچه
- ۷۳ ۵-۲ رنگرزی دندانه‌ای Mordant Dying
- ۷۴ ۵-۳ نقاشی روی پارچه Painted Textiles

۷۶	 ۴-۵ پارچه‌ی قلمکار
۷۸	 ۱-۴-۵ تهیه‌ی قلمکار در هند
۸۱	 ۲-۴-۵ فرایند تولید قلمکار
۸۳	 ۳-۴-۵ تأثیرپذیری قلمکار هند از قلمکار ایران در دوره‌ی صفوی
۸۴	 ۴-۴-۵ مقایسه‌ی تحلیلی آثار قلمکاری ایران و هند
۸۹	 Resist Dying ۵-۵ رنگ‌ری مقاوم
۹۰	 Pigment Painting ۶-۵ نقاشی با رنگ دانه‌ها
۹۰	 Tie-and-Dye ۷-۵ رنگ‌رزی گره‌ای
۹۳	 Ikat ۸-۵ ایکات یا دارائی
۹۵	 ۱-۸-۵ ریشه‌ی ایکات
۹۶	 Warp Ikat ۲-۸-۵ ایکات تار
۹۶	 Weft Ikat ۳-۸-۵ ایکات پودی
۹۶	 Double Ikat ۴-۸-۵ ایکات مضاعف
۹۷	 ۵-۸-۵ شواهد تاریخی تولید ایکات در هند
۹۸	 ۶-۸-۵ روش بافت ایکات
۱۰۱	 Proto Ikat ۷-۸-۵ شبه ایکات
۱۰۱	 ۸-۸-۵ مراکز تولید ایکات
۱۰۲	 Telia Rumal ۹-۵ تلیارومال
۱۰۳	 Patola ۱۰-۵ پاتولا
۱۰۶	 ۱-۱۰-۵ ریشه‌ی پاتولا
۱۰۷	 ۲-۱۰-۵ روش تهیه‌ی پاتولا
۱۰۸	 ۳-۱۰-۵ طرح‌های پاتولا
۱۰۹	 ۴-۱۰-۵ صادرات پاتولا
۱۰۹	 Bandhani ۱۱-۵ بندانی
۱۱۰	 ۱-۱۱-۵ ریشه‌ی بندانی

۱۱۳	 Leheria (موج) لهریا ۱۲-۵
۱۱۴	 Mashru مشروع ۱۳-۵
۱۱۶	 Gulbadan گل بدن ۱۴-۵

روش های چاپ پارچه

۱۱۶	 Resist Printing چاپ مقاوم ۱۵-۵
۱۱۷	 Block Printing چاپ باسدهای ۱۶-۵
۱۱۸	 Double Sided Print چاپ دورو ۱۷-۵

فصل ششم: رودوزی، تکه دوزی و مهره دوزی

۱۱۹	 ۱-۶ رودوزی
۱۲۱	 ۱-۱-۶ Phulkari فول کاری
۱۲۲	 ۱-۱-۱-۶ انواع فول کاری
۱۲۳	 ۲-۱-۶ Bagh باغ
۱۲۴	 ۳-۱-۶ Amlikar آملیکار
۱۲۵	 ۱-۳-۱-۶ روش تهیهی شال آملیکار
۱۲۶	 ۴-۱-۶ Chikan چیکان
۱۲۷	 ۵-۱-۶ Kasuti کاسوتی
۱۲۷	 ۶-۱-۶ Bharat بهارات
۱۲۸	 ۷-۱-۶ Rumals رومالز
۱۲۸	 ۸-۱-۶ Zardozi زردوزی
۱۲۹	 ۲-۶ Appliqué تکه دوزی
۱۳۰	 ۱-۲-۶ Kantha کنتا
۱۳۱	 ۲-۲-۶ Kashida کاشیدا
۱۳۲	 ۳-۶ Beadwork مهره دوزی

فصل هفتم: البسه ی بدون برش

۱۳۳	 ۱-۷ پوشاک بدون برش
-----	--------------------------

۱۳۴	Sari ۲-۷ ساری
۱۳۶	Shawl ۳-۷ شال
۱۴۱	 ۱-۳-۷ نوشته‌های سیاحان در باره‌ی شال‌های هندی
۱۴۲	 ۲-۳-۷ مواد اولیه در تولید شال
۱۴۲	 ۳-۳-۷ فرایند شال بافی
۱۴۵	 ۴-۳-۷ طرح‌ها و نقوش شال
۱۴۷	 ۵-۳-۷ تاثیر ایرانیان بر طرح‌های شال
۱۵۱	 ۶-۳-۷ گل‌دوزی شال
۱۵۱	 Moon Shawl ۴-۷ شال ماه
۱۵۳	 Ajarak ۵-۷ آجاراک
۱۵۳	 Turban ۶-۷ عمامه
۱۵۴	 Waistcloth, Skirt and Spread ۷-۷ لنگ، دامن و ملافه
۱۵۵	 Patka ۸-۷ پتکا
۱۵۷	 سخن آخر
۱۵۹	 فهرست منابع فارسی
۱۶۲	 فهرست منابع انگلیسی
۱۶۴	 فهرست منابع تصویری
۱۶۵	 واژه نامه
۱۷۹	 تصاویر فصل‌ها

مقدمه

امروزه در جهان از کشور هند به عنوان سرزمین عجایب نام می‌برند. در این سرزمین پیروان حدود چهارصد مذهب و مسلک در کنار هم زندگی می‌کنند. صنایع دستی و به ویژه نساجی سنتی هند در جهان بسیار معروف است و به دلیل تنوع محصولات، مشتاقان زیادی دارد و مورد توجه گردشگران است. بر اساس اسناد موجود، شبه قاره‌ی هند حافظ یکی از قدیمی‌ترین تمدن‌های بشری می‌باشد و هم اکنون نیز تمدن کهن خود را حفظ نموده است. آثار کهن این سرزمین از مکان‌های باستانی مانند هاراپا (Harapa) در پاکستان امروزی و موهنجودارو (Mohenjo daro) در ایالت سند به دست آمده و در خور بررسی هستند. بر اساس این یافته‌ها، تمدن‌های باستانی هند بسیار پیشرفته بوده‌اند؛ به نحوی که در اوایل قرن سوم قبل از میلاد چندین خط هجایی در این منطقه وجود داشته است. پارچه بافی و روش‌های تزئین آن در هند موضوع جالبی برای مطالعه است. منسوجات، همواره در بیان آداب، رسوم و فرهنگ مناطق مختلف جهان اهمیت فراوانی داشته‌اند. البسه‌ای که به عنوان پوشش بدن به کار رفته‌اند، نشان دهنده‌ی درجه و مقام اجتماعی و سیاسی مردم هم بوده‌اند. به کاربردن انواع پارچه برای تهیه‌ی اثاث منازل، مراسم عبادی، اعیاد و استفاده در اماکن مختلف در کشور هند بسیار متداول بود؛ به نحوی که میزان ثروت یک شخص از پارچه‌هایی که استفاده می‌کرد، مشخص می‌شد. هند یکی

از غنی‌ترین کشورها در زمینه‌ی تولید و تزئین پارچه به شمار می‌رود و صنعتگران آن در تولید منسوجات از مواد مختلف و نیز روش‌های متفاوتی استفاده می‌کنند. شیوه‌ی خاصی که هر ناحیه از این کشور در تولید و تزئین پارچه دارد بیانگر آداب، رسوم، اعتقادات ملی و مذهبی مردم آن ناحیه است.

تولید منسوجات نفیس، در شبه قاره‌ی هند سابقه‌ای طولانی دارد. اگر چه به دلیل شرایط آب و هوایی خاص، تعداد قطعات اندکی از پارچه‌های قدیمی در آن جا باقی مانده است؛ اما همین تعداد اندک، در کنار یافته‌های باستان‌شناسی و اسناد مکتوب، محققان را به شناخت تاریخ نساجی هند هدایت می‌کند. از قدیمی‌ترین منسوجات هندی یک قطعه پارچه‌ی پنبه‌ای مربوط به هزاره‌ی سوم قبل از میلاد است که از موهنجودارو به دست آمده است. این پارچه با روناس و دندان‌های زاج رنگ شده و نشان دهنده‌ی پیشرفت نساجی و رنگرزی پارچه در آن زمان است. به دست آمدن ابزار دیگری مانند دوک نخ ریزی، احتمال بافت پارچه با دستگاه‌های چوبی را در این منطقه افزایش می‌دهد و وجود سوزن‌های برنزی هم می‌تواند دلیلی بر وجود هنر تزئین پارچه با رودوزی آن باشد. بنابر این می‌توان چنین استنباط نمود که مردم این منطقه در هزاره‌های قبل از میلاد پارچه می‌بافتند و سطح آن را تزئین می‌کردند.

بنادر تجاری در هند از گذشته، محل مناسبی برای تجارت خارجی بوده است. از طریق این بنادر، تجار و بازرگانان خارجی به هند رفت و آمد می‌کردند و علاوه بر واردات کالاهای سایر مناطق، اقلام ارزشمندی هم چون منسوجات هندی را به سایر جهان حمل می‌کردند. مردم دیگر مناطق جهان نیز به پارچه‌های رنگارنگ و نفیس هند علاقمند بودند، لذا بازرگانان به دنبال کسب منافع بیشتر، تولید انواع منسوجات را در هند حمایت می‌کردند و همین امر منجر به شکوفایی و گسترش هر چه بیشتر آن گردیده است.

در این کتاب با توجه به تنوع و گوناگونی منسوجات در هند و شیوه‌های مختلف تولید پارچه، مطالعات توصیفی و تطبیقی منسوجات تولیدی این منطقه مطرح شده است.

مجموعه‌ی اسناد مورد مطالعه علاوه بر کتاب‌ها، سفرنامه‌ها و اسناد تاریخی را نیز در بر می‌گیرد. در این مجموعه برای بررسی پارچه بافی سنتی در هند ابتدا کلیاتی در باره‌ی کشور هند بیان شده است. سپس مواد اولیه و دستگاه‌های پارچه بافی معرفی شده‌اند و تقسیم‌بندی انواع منسوجات هندی، روش‌های رنگرزی، چاپ و تزئین پارچه مورد بررسی قرار گرفته است. فصل پایانی نیز به معرفی پارچه‌هایی که بدون برش و دوخت برای تهیه‌ی البسه به کار می‌روند (مانند ساری و شال) اختصاص یافته است. در تولید این پارچه‌های زیبا و رنگارنگ فنون و روش‌هایی به کار می‌رود که در نوع خود منحصر به فرد هستند و نشان دهنده‌ی مهارت‌های خاص هنرمندان و رنگرزان هندی است.